VIKIPEEDIA

Elsassi murre

Elsassi murre ehk **elsassi keel**[1] (elsassi ja alemanni murretes *Elsässerditsch* (otsetõlkes "elsassisaksa (keel)"), prantsuse keeles *Alsacien*, saksa keeles *Elsässisch* või *Elsässerdeutsch*) on alemanni alamsaksa keele murre, mida kõneldakse suuremas osas Alsace'ist ehk Elsassist, Ida-Prantsusmaa piirkonnast, mis on aegade vältel olnud vaheldumisi Saksa ja Prantsuse mõjusfääris.

Elsassi murre on lähedalt seotud teiste alemanni murretega nagu saksa keele Šveitsi murre, Švaabi, Kaiserstuhli ja Markgräflerlandi murded. Seda aetakse sageli segi Lorraine'i frangi murdega, mis on Elsassi murde kaugem sugulane frangi rühmast ning mida kõneldakse Alsace'i kirdenurgas ja naaberprovintsis Lorraine'is. Nagu teisteski keeltes ja murretes, avalduvad ka Elsassi murdes mitmesugused välismõjud. Selles leidub jidiši päritolu laensõnu ning tänapäevases elsassi kõnekeeles on hulgaliselt prantsuse ja inglise laene, eriti uute tehnoloogiate alal.

Paljud elsaslased suudavad vajaduse korral kirjutada enam-vähem viisakas saksa kirjakeeles. Enamiku jaoks neist on see siiski haruldane ning seda oskavad vaid need, kes on koolis või tööl saksa keelt õppinud. Elsassi murde tarvitus sõltub paljuski kohast, funktsioonist, vestluskaaslastest ja muudest asjaoludest. Mõned murdekõnelejad ei taha kõnelda võõrastega riigisaksa keelt ning eelistavad prantsuse keelt. Seevastu paljud, kes elavad Šveitsi Baseli linnkantoni piiri ääres, kõnelevad sealt pärit šveitslastega oma murret, kuna need on enamjaolt vastastikku arusaadavad. Samamoodi võidakse suhelda Markgräflerlandi sakslastega. Mõned tänavanimed Alsace'is on elsassi kirjapildis; varem olid sildid üksnes prantsuse keeles, kuid tänapäeval on mõnel pool kakskeelsed tänavasildid, eriti Strasbourgis ja Mulhouse'is.

Sisukord

Elsassi murde olukord Prantsusmaal
Ortograafia
Fonoloogia
- Konsonandid
- Vokaalid

Võrdlev sõnaloend
Viited
Kirjandus
Välislingid

Elsassi murde olukord Prantsusmaal

Prantsuse Viienda Vabariigi põhiseadus kinnitab, et vabariigi ainus ametlik keel on prantsuse keel. Prantsuse valitsus tunnistab siiski Elsassi murret koos teiste regionaalkeeltega ametlikus Prantsusmaa keelte loendis.

Prantsusmaa on kirjutanud alla Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte hartale, kuid pole seda kunagi ratifitseerinud ega andnud regionaalkeeltele hartas nõutud tuge. Pariisi valitsuse poliitika tõttu on teiste põliskeelte seisund Prantsusmaal järsult halvenenud. Saksa keele elsassi murre on muutunud oma piirkonna valdavast keelest vähemuskeeleks. 1999. aastal INSEE tehtud uuringus loendati Prantsusmaal 548 000 elsassi murde täiskasvanud kõnelejat, millega see on Prantsusmaa regionaalkeelte seas teisel kohal pärast oksitaani keelt. Nagu kõigi Prantsusmaa regionaalkeelte puhul, halveneb ka Elsassi murde kandumine järgmisse põlvkonda. Ehkki täiskasvanuist kõneleb Alsace'is Elsassi murret 43%, on see protsent noorte seas märksa madalam.

Ortograafia

Suurtähed																														
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	Ä	À	É	Ö	Ü	Ù
Väiketähed																														
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	ä	à	é	ö	ü	ù

Punast värvi tähti kasutatakse ainult laensõnades.

Fonoloogia

Konsonandid

Elsassi murdes on üsna lihtne 14 konsonandi süsteem:

	Labiaalne	Alveolaarne	Postalveolaarne	Palataalne	Velaarne
Nasaal	m	n			ŋ
Klusiil	b	d			g̊, kʰ
Afrikaat	pf	ts			
Frikatiiv	f	s	ʃ	ç	x
Sonorant	ʋ	l, r			

Kaks konsonanti on piiratud levikuga: /kʰ/ esineb ainult sõna või morfeemi algul, kui sellele järgneb kohe vokaal; /ŋ/ ei esine kungi sõna ega morfeemi algul.

Nagu mõnes teiseski saksa murdes, on ka elsassi murdes kõik helitud obstruendid peale [k] *k* muutunud nõrgemateks. Nõrgad konsonandid on aga helitud nagu kõigis lõunasaksa murretes. Seepärast kirjutatakse neid IPA transkriptsioonis nii: /b̥/, /d̥/, /g̊/.

Foneemil /ç/ on velaarne allofoon [x], mis esineb tagavokaalide (/u/, /o/, /ɔ/ ja /a/ – neil kõnelejatel, kes ei häälda viimast [æ]) järel ning mujal palataalne [ç]. Lõunamurrakutes on tendents hääldada seda igas asendis /x/-na ning Strasbourg kipub palataalne allofoon sulanduma foneemi /ʃ/.

Vokaalid

Lühikesed vokaalid: /ʊ/, /o/, /ɒ/, /a/ ([æ] Strasbourgis), /ɛ/, /ɪ/, /i/, /y/.

Pikad vokaalid: /ʊː/, /oː/, /ɒː/, /aː/, /ɛː/, /eː/, /iː/, /yː/

Võrdlev sõnaloend

Inglise	Elsassi	Ülemalemanni	Saksa kirjakeel	Švaabisaksa murre	Prantsuse kirjakeel	Hollandi kirjakeel (lähim vaste)
house	Hüüs [hyˈs]	Huus	Haus	Hous	maison	huis
loud	lüüt [lyˈd̥]	luut	laut	lout	bruyant	luid
people	Lit [lɪd̥]	Lüt	Leute	Leid	gens/peuple	lui
today	hit [hɪd̥]	Hüt	heute	heid	aujourd'hui	vandaag
beautiful	schen [ʃeːn]	schö	schön	sche	beau	schoon
Earth	Ard [aˈɾd̥]	Ärd	Erde	Erd	terre	aarde
Fog	Nabel [naːb̥l̩]	Näbel	Nebel	Nebl	brouillard	nevel
water	Wàsser [ʋɑsəɾ]	Wasser	Wasser	Wasser	eau	water
man	Mànn [mɑˈn]	Maa	Mann	Mà	homme	man
eat	assa [asə]	ässe	essen	essa	manger	eten
to drink	trenka [d̥ɾəŋg̊ə]	trinkche	trinken	trenka	boire	drinken
little	klai [g̊laɪ̯]	chlei	klein	kloi	petit, petite	klein
child	Kind [kɪnd̥]	Chind	Kind	Kind	enfant	kind
day	Däi	Dag	Tag	Dàg	jour	dag
woman	Frài	Frou	Frau	Frau	femme	vrouw

Viited

1. http://www.eki.ee/cgi-bin/mkn8.cgi?form=lg&lang=et&kohanimi=elsassi&f2v=Y&keel=&f3v=Y&allikas=&staatus=&nimeliik=&maakond=&vald=&kihelkond=&asum=&f10v=Y&f14v=Y&

Kirjandus

- [1] (http://www.ined.fr/fichier/t_publication/65/publi_pdf1_pop_et_soc_francais_376.pdf) François Héran, et al. (2002) "La dynamique des langues en France au fil du XXe siècle". *Population et sociétés* 376, Ined.
- [2] (http://www.insee.fr/fr/insee_regions/alsace/rfc/docs/cpar12_1.pdf) "L'alsacien, deuxième langue régionale de France" Insee, *Chiffres pour l'Alsace* no. 12, December 2002
- Brunner, Jean-Jacques. *L'alsacien sans peine*. ASSiMiL, 2001. ISBN 2-7005-0222-1
- Laugel-Erny, Elsa. *Cours d'alsacien*. Les Editions du Quai, 1999.
- Matzen, Raymond, and Léon Daul. *Wie Geht's ? Le dialecte à la portée de tous* La Nuée Bleue, 1999. ISBN 2-7165-0464-4
- Matzen, Raymond, and Léon Daul. *Wie Steht's ? Lexiques alsacien et français, Variantes dialectales, Grammaire* La Nuée Bleue, 2000. ISBN 2-7165-0525-X

Välislingid

- Elsassi sõnade hääldus (http://www.languagesandpeoples.com/Eng/Direct/Germanic/SglLgAlsaceN.htm)
- Euromosaic (http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/alemany/a/i3/i3.html): germaani keelte seisund Prantsusmaal (Oberta de Catalunya ülikooli kodulehel)
- elsassi kohanimed (http://elsasser.free.fr/ElsNamme/index.html)
- Wörterbuch der elsässischen Mundarten (http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/ewb/wbgui?lemid=EA00001)

Pildid, videod ja helifailid Commonsis: **Elsassi murre (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Alsatian_language?uselang=et)**

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Elsassi_murre&oldid=4996719"

Selle lehekülje viimane muutmine: 16:41, 14. mai 2018.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.